

Брак лікарів і ліків, відсутність постійного медперсоналу погіршували ситуацію. До 1818 р. у штаті опікунської контори лікаря не було, тому вдавалися до допомоги лікарів з губернських і повітових лікарських управ, штаб-лікарів, які бували в колоніях наїздами. Рішенням стало залучення колоністів, які мали медичні знання («хірурги») Ванновіус і Шульце, лікарі Шатц, Дукарт, Цольнер). Три лікарі з родини Дукарт (Ландау) протягом століття лікували колоністів березанських колоній, хворих у сусідніх селах і маєтках. У 1833–1871 рр. у колоніальному відомстві служили 1-2 лікарі. Покращення добробуту колоністів на Молочній дозволило громадам на 1840 р. наймати й оплачувати лікарів, які постійно там жили. Всі члени громади Нейдорфа (Глюкстальський округ) у разі каліцтва колоніста брали участь в оплаті лікаря у складчину. Допомогу у пологах традиційно надавали повитухи. Акушерки з освітою, рідко німкені, з'явилися у великих селах з ХХ ст.

8

- 8. Микола Кефер (1864–1944), уродженець колонії Ней-Монталь (Таврійська губ.), хірург і ортопед, д-р медицини (1891), головний лікар лікарні для фабрично-заводських робітників в Одесі (1899–1920), професор (1920). Початок ХХ ст. Збірка Г. Зозулевича (Одеса) Nikolai Käfer (1864–1944), geb. in der Kolonie Neu-Montal (Gouvernement Taurien), Chirurg und Orthopäde, Dr. med. (1891), Oberarzt des Krankenhauses für Fabrikarbeiter in Odessa (1899–1920), Professor (1920). Anfang 20. Jh. Sammlung G. Sosulewitsch (Odessa)

Колоністи охоче використовували методи народної медицини. «Співрозмовник» публікував різні рецепти і поради. Практикувалося застосування п'явок. Наприкінці ХІХ ст. великою популярністю серед колоністів користувалося водолікування за патером С. Кнейппом (Німеччина) і його атлас трав, який слугував інструкцією для збору і застосування лікарських рослин. Але і на початку ХХ ст. першою допомогою залишалися домашні засоби лікування у поєднанні з гомеопатичними. В аптеках купувалися невеликі домашні гомеопатичні аптечки, які містили рекомендації із застосування вмісту. Розпізнавали хвороби за книгами, які мали багато сімей.

Феноменальним явищем в історії німецьких поселень стала «секта алхімістів», розкрита 1828 р. у колонії Вормс (на Березані). У таємно влаштованій лабораторії група колоністів намагалася отримати «еліксир життя». Нічого спільного з лікуванням ця затія не мала. Переслідуючи аж ніяк не меркантильні цілі, «алхіміки» готували склад для укріплення у вірі і спасіння душі, який носили при собі і по краплям приймали у вині або на цукрі.

10

- 10. Пологовий притулок (1911) лікаря Генріха Бера, перший акушерський заклад у Запоріжжі (Олександрівськ). Тут отримували безкоштовну допомогу породилі всіх станів. Піклувальником була меннонітська громада Шенвізе. Сьогодні – пологовий будинок № 1. 2011. Б. Мавлютов Entbindungshaus (1911) des Arztes Heinrich Bär, die erste Geburtshilfeeinrichtung in Aleksandrowsk (Saporosch'je). Hier konnten Gebärende jeglichen Standes unentgeltlich Hilfe bekommen. Getragen wurde sie von der Mennonitengemeinde Schönwiese. Gegenwärtig: Entbindungsheim Nr. 1. 2011. B. Mawljutow

Перший лазарет з'явився у Лібентальському окрузі (1805), аптека – в Пришибі (1806). Протягом ХІХ ст. у колоніях складалася мережа лікувальних закладів, у тому числі спеціальних. Лікарня «Бетанія», відкрита меннонітами у Кронсвейді (1911), надавала допомогу душевнохворим. У містах при євангелічних громадах (за європейською традицією) були відкриті лікарні – в Одесі (1892), Києві (1914). Для спорудження й облаштування останньої лютерани міста пожертували 100 тис. руб. Одеська євангелічна лікарня була взірцевою у плані обладнання, гігієни, комфортабельності. У роки Першої світової війни німецькі лікарні приймали на лікування поранених російської армії.

Оцінивши лікувальні властивості місцевих вод, колоніст Зондеретгер, вчитель Утц і одеський дантист Флокен влаштували при мінеральному джерелі у колонії Гросс-Лібенталь водолікарню (1843), яка одразу ж прийняла 85 курортників. Близькість Сухого лиману дозволила організувати гідропатичний заклад у колонії Клейн-Лібенталь (1854), який з часом перетворився на грязелікувальний санаторій, який відповідав усім вимогам науки. Ці заклади стали джерелом добробуту жителів і благоустрою колоній.

З кінця ХІХ ст. цілий ряд вихідців з колоній, які отримали медичну освіту у ВНЗ Росії і Німеччини, практикували у лікувальних закладах півдня України: Й. Дукарт у Миколаєві, М. Кефер, Я. Аугст в Одесі, С. Гампер у Маріуполі, Я. Езау в Єкатеринославі тощо.

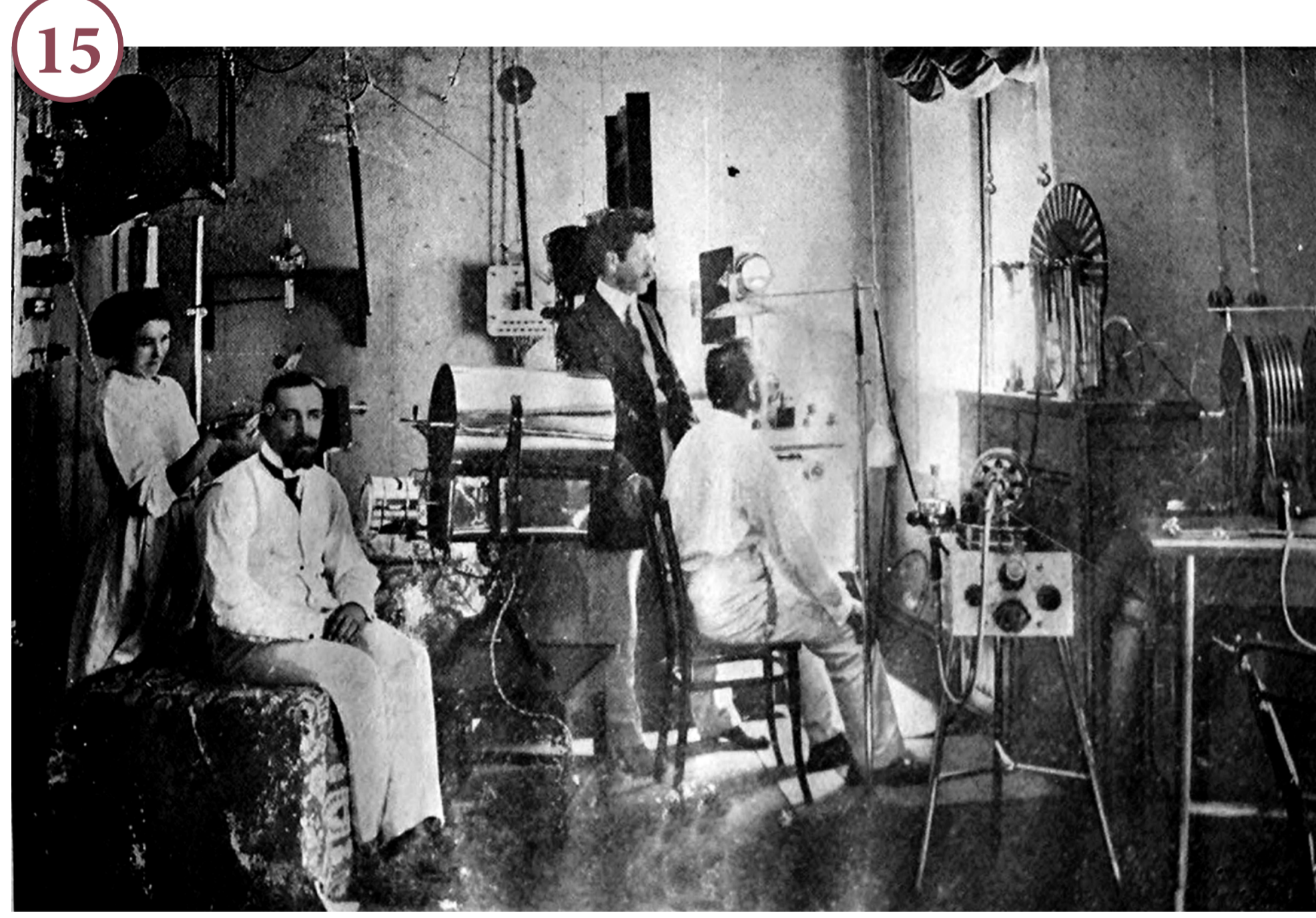
11

- 11. Соусник із посуду лікарні Бера. Олександрівськ. Початок ХХ ст. Запорізький обласний краєзнавчий музей Soßenschüssel aus dem Geschirr des Entbindungs- und Krankenhauses von Bär. Aleksandrowsk. Anfang 20. Jh. Heimatkundemuseum des Gebiets Saporosch'je
- 12. Атлас рослин С. Кнейппа. Кемптен, 1898 Pflanzen-Atlas von S. Kneipp. Kempten, 1898

12

- 13. Реклама санаторію «Олександрабад», заснованого меннонітами 1904 р. на березі Дніпра, поблизу Ейнлаге. 1913 Reklame des Kurhauses „Alexandrabad“, das von Mennoniten 1904 am Ufer des Dnjepr bei Einlage eingerichtet wurde. 1913

15

- 15. Електричний і рентгенівський кабінет у санаторії «Олександрабад». [1911] Elektro- und Röntgenkabinett im Sanatorium „Alexandrabad“. [1911]

Der Mangel an Wundärzten und Medikamenten, das Fehlen ständig anwesenden medizinischen Personals, erschwerten die Lage. Bis 1818 gab es im Fürsorgekontor keinen Arzt, weshalb die Hilfe von Ärzten der Medizinalverwaltungen der Gouvernements und Bezirke sowie von Stabs-Ärzten in Anspruch genommen wurde, die ab und zu die Kolonien aufsuchten. Einen Ausweg fand man durch die Heranziehung von Kolonisten, welche Medizinkenntnisse hatten („Chirurguse“ Wannovius und Schultze, Wundärzte Schatz, Dukart, Zollner). Drei Ärzte aus der Familie Dukart (Landau) haben ein Jahrhundert lang die Kolonisten der Beresaner Kolonien, Kranke in den Nachbarhöfem und auf Gutshöfen behandelt. 1833–1871 dienten in der Kolonialverwaltung 1-2 Ärzte. Wachsender Wohlstand der Kolonisten an der Molotschnaja ermöglichte den Gemeinden um 1840 Wundärzte anzustellen und zu unterhalten, die dort auch wohnten. Alle Mitglieder der Gemeinde Neudorf (Bezirk Glückstal) haben bei Körperverletzung eines Kolonisten die Behandlung durch den Arzt gemeinschaftlich getragen. Geburtshilfe haben traditionell „Großmütterchen“ geleistet. Fachlich ausgebildete Hebammen, selten Deutsche, gab es in den größeren Dörfem ab dem 20. Jh.

9. Оголошення Одеської євангелічної лікарні: хворих приймали незалежно від національності й релігії. 1911 Reklame des Odessaer evangelischen Krankenhauses: aufgenommen wurden Kranke ohne Unterschied der Religion und Nationalität. 1911

Evangelisches Hospital in Odessa.

Zur Aufnahme von Kranken sind folgende Abteilungen eröffnet:

Abteilung I. mit Einzelzimmern 1. und 2. Klasse. Bezahlung Rbl. 6. — und Rbl. 3. — pro Tag.

Abteilung II. allgemeine männliche. } Bezahlung Rbl. 1.50 pro Tag.

„ III. „ weibliche. }

Die Aufnahme von Kranken, ohne Unterschied der Religion und Nationalität, erfolgt täglich von 12–2 Uhr genau nach den bestehenden Vorschriften.

Anmerkung. Von auswärts kommende Kranke werden in ihrem eigenen Interesse erfuht, sich wegen der Aufnahme brieflich oder telegraphisch im Hospital zu erkundigen.

Ueber alles Weitere wird im Hospital selbst — auf dem Wege zur Kleinen Fontäne, gegenüber der Malo-Arnautskaja — jederzeit bereitwillig Auskunft erteilt werden.

Die Verwaltung.

Gerne wandten die Kolonisten auch Behandlungsmethoden der Volksmedizin an. Im „Unterhaltungsblatt“ wurden verschiedene Rezepte und Ratschläge veröffentlicht. Angewendet wurden Bluteigel. Ende des 19. Jh. erfreuten sich bei Kolonisten einer großen Beliebtheit die Wasserbehandlung nach Pater S. Kneipp (Deutschland) und sein Pflanzenatlas, der als Anleitung für das Sammeln und Anwenden von Heilpflanzen diente. Bis Anfang des 20. Jh. verblieben aber die Hausmittel, ergänzt durch homöopathische Mittel, als wichtigste Arznei für die Behandlung im Krankheitsfall. Über Apotheken konnten kleine homöopathische „Hausapotheken“ bezogen werden, denen Empfehlungen für den Gebrauch des Inhalts beigelegt waren. Krankheiten hat man nach deren Beschreibung in Ratgebern, die es in vielen Familien gab, identifiziert.

Eine phänomenale Erscheinung in der Geschichte der deutschen Siedlungen war die „Alchimisten-Sekte“, die 1828 in der Kolonie Worms am Beresan' enttarnt wurde. In einem heimlich eingerichteten Labor bemühten sie sich das „Lebenselixier“ zu gewinnen. Dieses Vorhaben hatte mit der Krankenbehandlung nichts gemein. Nicht merkantile Ziele verfolgend, haben sich diese „Alchemiker“ an der Kreierung einer Substanz versucht, die den Glauben stärken und die Seele retten sollte. Diese Substanz haben sie mit sich getragen und tropfenweise mit Wein oder auf Zucker zu sich genommen.

Das erste Lazarett wurde im Liebentaler Bezirk 1805, die erste Apotheke in Prischib 1806 eingerichtet. Im Verlauf des 19. Jh. bildete sich in den Kolonien ein Netz von Heilanstalten, darunter auch spezialisierten, heraus. Die von Mennoniten in Kronsweide 1911 eröffnete Heilanstalt „Bethania“ nahm Geisteskranke auf. Europäischer Tradition folgend, wurden von evangelischen Gemeinden Krankenhäuser in den Städten Odessa (1892), Kiew (1914) errichtet. Für die Errichtung und Ausstattung letzterer haben die Lutheraner der Stadt 100 Tausend Rubel gespendet. Das Odessaer evangelische Krankenhaus galt bezüglich der Ausstattung, Hygiene und des Komforts als mustergültig. Während des Ersten Weltkrieges haben die deutschen Krankenhäuser Verwundete der russischen Armee zur Behandlung aufgenommen.

Die Heilwirkung des vor Ort vorkommenden Wassers, haben der Kolonist Sonderegger, der Lehrer Utz und der Odessaer Dentist Flocken erkannt und an der Mineralwasser-Quelle in der Kolonie Groß-Liebental eine Wasser-Heilanstalt (1843) eingerichtet, die sogleich 85 Kurgäste aufnahm. Die Nähe zum Trockenen Mündungssee machte es möglich in der Kolonie Klein-Liebental eine hydropathische Anstalt zu schaffen (1854), die mit der Zeit zu einer Moorbadanstalt wurde, die allen wissenschaftlichen Anforderungen entsprach. Diese Einrichtungen wurden zur Quelle von Wohlstand der Einwohner und der Verschönerung der Kolonien.

Ab Ende des 19. Jh. hat eine ganze Reihe von aus Kolonien stammenden Ärzten, welche ihre medizinische Ausbildung an Hochschulen Russlands und Deutschlands bekamen, in Einrichtungen des Gesundheitswesens des Südens der Ukraine praktiziert. Zu nennen wären: J. Dukart in Nikolajew, N. Käfer, Ja. Aугst in Odessa, S. Gamper in Mariupol, Ja. Esau in Jekaterinoslaw u.a.

- 14. Methodik von Sebastian Kneipp (1821–1897) war in Europa und in Schwarzmeerkolonien populär. Illustration aus seinem Buch „Meine Wasser-Kur“. Kempten, 1894

13. Reklame sanatorію «Олександрабад», заснованого меннонітами 1904 р. на березі Дніпра, поблизу Ейнлаге. 1913

Sanatorium Alexandrabad am Dnjepr bei Alexandrowst

Ausgerüstet nach Dr. Lehmanns System mit den neuesten Naturheilmitteln: Kiste, Bad und Saunabäder, Wasserleitbahnen, Tauchbäder, feinstenle Bäder u. dergl.

Elektrische Heilmittel: Parabolbäder, Galvanisation, Französische Kurbäder, Biergärten, Strahl- und Nervenapparate, Massage, allgemeine und spezielle Heilanstalten.

Schwerste werden: Nervenkranke, Erhaltungsbekährigte, müde, abgekrannte Chroniker, Gelähmte, Herz-, Magen-, und Nierenkranke; femer: Frauenkrankheiten, Stoffwechselstörungen: Gicht, Rheumatismus aller Art, Zuckerkrankheit, Nervenart, Weichschwäche u. dergl.

Spezieller Magenkrankenstisch! Vegetarischer Tisch!

Stelle für Bäder und Zwecken: Alexandrowst, Gouv. Jekaterinoslaw, Sanatorium Alexandrabad.

14. Kneippkur.

Fig. 1. Der Kniesguss. Fig. 2. Der Kopfguss. Fig. 3. Barfußlaufen im Wasser.

Homöopathische Apotheke in Charoff

г. Харьков, Гомеопатическая аптека, Николаевская пл. № 25.

Verkauft ausschließlich ein Nachh zu 3 Zellen:

- 1) Erste Zelle: Homöopathische Mittel für Kinder.
- 2) Zweite Zelle: Homöopathische Mittel für Erwachsene.
- 3) Dritte Zelle: Homöopathische Mittel für Kranke.

Die Homöopathische Apotheke befindet sich in Charoff, Nikolajewskaja Straße № 25. Verkauft ausschließlich ein Nachh zu 3 Zellen: 1) Erste Zelle: Homöopathische Mittel für Kinder. 2) Zweite Zelle: Homöopathische Mittel für Erwachsene. 3) Dritte Zelle: Homöopathische Mittel für Kranke.

Селіщені та Реєстрація лікарських засобів.

Екатеринославская лечебница

Н. С. Эрлиха

Кавказ № 25. Телефон 242

на 60 кроватей

ПЕРЕШЛА на вновь выстроенный трехэтажный павильон,

перестроенный специально для приема больных.

Имеется отделение для хирургических, акушерских, венерических, гинекологических и детских больных. В нем же зал для физиотерапевтического лечения.

Имеется отделение для физиотерапевтического лечения.

Имеется отделение для физиотерапевтического лечения.

Имеется отделение для физиотерапевтического лечения.

Екатеринославская Фельдшерская Школа

Н. С. Эрлих

Кавказ № 25. Телефон 242

Съ правами прав школъ для подготовки фельдшеров, фельдшерств и фельдшерских акушерств. Лично, лично же руководитъ въ этомъ дѣлѣ преподавательница, обладающая въ высшей степени широкими практическими навыками. Школа принимаетъ на свои курсы только лицъ, имѣющихъ среднее образование или окончившихъ гимназическую школу. Плата 200 руб. въ годъ. Школа имѣетъ соб. поликлинику и аптеку.

Хлывика бользней Зубовъ и ПОЛОСТН ПТА

Въ составъ входятъ: Дубора, Лавина и Шелера.

Въ составъ входятъ: Дубора, Лавина и Шелера.

Въ составъ входятъ: Дубора, Лавина и Шелера.

Въ составъ входятъ: Дубора, Лавина и Шелера.

ЛЪВЪВНИЦА

съ постоянными новостями хирургическѣи и глазныхъ бользней

Эзау и Вебера

Екатеринославль.

ул. Петруровская № 4. Телефонъ 3-79

Зубная больница № 2 в г. Харькове. Д-р. ВЕБЕРЪ

Хирургическая, гинекологическая, д-р. ЭЗАУ

Губернская улица № 24 в г. Харькове. Д-р. ЭЗАУ

Въ составъ входятъ: Дубора, Лавина и Шелера.

Въ составъ входятъ: Дубора, Лавина и Шелера.

Stell. Sillig.

Das Apothekermagazin Christian Frey, Akinowka

auf dem Bazar

empfiehlt sein selbstverleitetes Lager in sämtlichen

Apothekewaren.

Schreibutensilien. Galanteriewaren.

Einziges deutsches Geschäft dieser Branche am Bazar.

Stell. Sillig.

